

Intelektuálna biografía Haydena Whita.

Úvod do problematiky

EWA DOMAŃSKA

Hayden White sa narodil 1. júla 1928 v meste Martin v štáte Tennessee (USA). V období veľkej hospodárskej krízy (1929-1933) sa jeho rodičia (Virgil White a Ruby Alda Clark) presťahovali z Tennessee do Detroitu v štáte Michigan. White v období svojho dospievania pracoval ako robotník vo Fordovej fabrike. Roku 1946 vstúpil do vojska a slúžil v elitnej jednotke vojenského námorníctva Spojených štátov.

Po skončení druhej svetovej vojny stála vláda Harryho S. Trumana pred problémom demobilizovať približne pätnásť miliónov vojakov. V tejto súvislosti sa myslelo na odškodnenia, podpory, ako aj na štipendiá, vďaka ktorým mohli mladí „veteráni“ študovať za štátne trovy. White, využijúc túto príležitosť, nastúpil na štúdium histórie na Wayne State University v Detroitu. V rovnakom čase sa na univerzitu dostali aj Whiteovi rovesníci Seymour Chatman a Arthur C. Danto.¹ White spomína:

„Keďže som bol vychovávaný v robotníckej rodine, nemal som rozvinutý cit pre tradíciu. Vysoká kultúra bola pre mňa záhadou; spoznával som ju v škole. Skutočnosť, že existujú celé triedy a skupiny osôb, ktoré svoju identitu zakladajú na pripomínaní si istej tradície, som teda pokladal za fascinujúcu.“²

White vnímal históriu prostredníctvom jej funkcie tajomného rezervoára individuálnej a skupinovej identity. Pôvod v – v porovnaní s európskou – mladej, mozaikovitej americkej kultúre, ochudobnenej o západné bohatstvo, prepych a elitu, navždy zostal jeho stigmou. „Absenciu predkov“ mu nahradzovalo skúmanie minulosti.

Tieto úvahy nás privedú k etickému fundamentu Whiteovho myslenia o svete. Svojím

* Redakcia Forum Historiae ďakuje autorke a vydavateľstvu Universitas za láskavé povolenie publikovať slovenský preklad štúdie *Wprowadzenie do intelektualnej biografii Haydena White'a*.

¹ Arthur C. Danto spomína: „Ako stovky mne podobných vojakov, bol som veteránom druhej svetovej vojny a patrilo mi ku starším, serióznejším a skúsenejším študentom. Ocitli sme sa na univerzite v v doposiaľ nevídanom počte. Tieto okolnosti vytvárali vynikajúcu intelektuálnu atmosféru.“. Pozri: DOMAŃSKA Ewa. *An Encounter with Arthur C. Danto*. In DOMAŃSKA Ewa. *Encounters: Philosophy of History After Postmodernism*. Charlottesville; London : Virginia University Press, 1998, s. 166.

² DOMAŃSKA Ewa. *An Encounter with Hayden White*. In DOMAŃSKA, *Encounters*, ref. 1, s. 35.

charakterom je mu blízka koncepcia R. G. Collingwooda, podľa ktorého história existuje pre ľudské sebapoznanie, týka sa podstaty človeka a pýta sa: čo to znamená byť človekom a aké to je – byť človekom.³ Prostredníctvom písania o histórii chcel White nájsť usmernenie pri hľadaní odpovede na otázku „ako žiť“, a predovšetkým – ako žiť v rozporoch, čo súviselo s jeho zaujatím problematikou slobodnej vôle človeka a súčasne s otázkou jeho vedomých a slobodných rozhodnutí. Zaoberal sa tiež problémom sociálno-kultúrnej indoktrinácie, problémom „diskurzu moci“ a dominancie „nespravodlivého“ usporiadania, čo vyplývalo z jeho socialisticko-idealistických názorov.

White bol, je a bude buričom bojujúcim za svet, v ktorom by mohol byť sám sebou. Jeho problém v počiatkovej fáze štúdia histórie spočíval vo vytvorení svojej identity, resp. vo vybudovaní svojho sveta – alternatívy, ktorú mala voči robotníckej (kultúre) predstavovať „vysoká kultúra“ intelektuálov. Aj z toho dôvodu bolo Whiteovo rozhodnutie pre profesiu historika existenciálnou voľbou, a nie voľbou kariéry. Považoval za samozrejmé, že prítomnosť (skutočnosť) a samotný život nie sú ničím daným, ale niečím, čo sa tvorí, o čo sa bojuje. Podobne si tiež podľa jeho mienky volíme a konštruujeme svoju minulosť. Sila našej kreativity je mierou našej slobody, a sloboda je podstatou bytia človekom.

Paul Veyne kedysi napísal, že „aby bol človek historikom, postačí byť človekom“. Nestačí však byť človekom, aby sa človek stal historikom. „Ozajstný“ historik musí mať pocit povolania a „prorockú charizmu“ – dodnes zdôrazňuje White, odvolávajúc sa na úvahy o charizme v podaní Maxa Webera, ktoré sa neskôr stali základom jeho uvažovania v doktorskej práci na tému sv. Bernarda z Clairvaux. Takúto charizmu nepochybne mal William J. Bossenbrook, profesor histórie na Wayne State University a človek, ktorý sformoval spôsob Whiteovho myslenia o minulosti a histórii. Dá sa povedať, že Bossenbrook stvoril Haydena Whita.

Arthur C. Danto priznáva, že aj jeho fascinácia históriou sa odvodzuje od Bossenbrooka, ktorého prednášky o stredoveku a renesancii uchvacovali študentov. Vďaka nemu ho zaujala špekulatívna filozofia histórie a začal čítať Spenglera a Toynbeeho. „Bossenbrook bol svojho druhu šamanom“ – hovorí tento americký filozof.⁴ Roku 1968 White publikoval pamätnú knihu venovanú Bossenbrookovi a v jej predhovore vyjadril svojmu Majstrovi obdiv: „Pokladali sme ho za olympského boha ... očaril nás“.

„Pre tých z nás, ktorí boli vychovávaní v čase krízy na predmestiach Detroitu, bol [Bossenbrook] ako vráta vedúce do sveta intelektu. V podstate bol tým svetom on. Ba čo viac, dovoľoval nám veriť, že aj my sa môžeme stať súčasťou tohto sveta, a to výlučne vďaka prednostiam nášho intelektu.“⁵

³ COLLINGWOOD, Robin George. *The Idea of History*. Ed. Jan van der Dussen. Oxford; New York : Oxford University Press, 1994, s. 10.

⁴ Pozri: DOMAŇSKA, An Encounter, ref. 1, s. 167.

⁵ WHITE, Hayden. Preface. In WHITE, Hayden (ed.). *The Uses of History. Essays in Intellectual and Social History Presented to William J. Bossenbrook*. Detroit : Wayne State University Press, 1968, s. 10.

Bossenbrook sa zaoberal intelektuálnou históriou. Jeho kniha *The German Mind*⁶ sa týkala vývoja „nemeckej mysle“, ktorú skúmal v kontexte s procesom sekularizácie, ktorý – ako mienil – súvisel s izoláciou Boha od sveta a s oddelením sveta prírody od sveta histórie (kultúry). Bossenbrook bol skeptický voči základným abstrakciám moderného spôsobu myslenia: utópii, vede a štátu. White túto podozrievavosť spolu s nechuťou k hodnotám osvietenstva a vášňou pre filozofiu nemeckého idealizmu zdedil v plnej miere. Bossenbrook vzbudil jeho záujem o Kanta, Herdera, Goetha a Diltheya. White sa však nekoncentroval na poukazovanie rozdielov medzi týmito filozofmi, ale v súlade s pre neho charakteristickým eklektickým postojom využíval tie motívy z ich filozofie, ktoré sa mu hodili pri budovaní vlastného systému myslenia.⁷

Kant – čo Bossenbrook často opakoval na svojich hodinách – položil tri kľúčové otázky, ktoré sa dodnes objavujú vo Whiteovom uvažovaní: Čo môžem vedieť? Čo mám konať? V čo môžem dúfať? V práci *The German Mind* upozorňoval na to, že tieto otázky dokumentujú úpadok optimistickej osvietenskej viery v ľudský rozum, ktorý môže bez obmedzenia posúvať hranice poznania. „V podstate – písal Bossenbrook, interpretujúc Kanta – si morálka vyžaduje, aby zodpovedný človek sám legitimizoval svoj život. Čím je slobodnejší od vonkajších tlakov, tým väčšia zodpovednosť na ňom spočíva“.⁸

Do svojho uvažovania o histórii Bossenbrook zakomponoval aj prvky z filozofie francúzskeho existencializmu, ktorá sa po druhej svetovej vojne stala v Spojených štátoch značne populárnou. V tomto období v rámci americkej akademickej filozofie dominoval logický pozitivizmus a analytická filozofia. Tieto prúdy však Whita nezaujímali, keďže sa nezaoberali ani etickými, ani sociálnymi otázkami. Preto sa čoskoro obrátil k existencializmu a uvažovanie o zodpovednosti a voľbách v štýle Alberta Camusa a Jeana-Paula Sartra natrvalo prenikli do rôznych sfér jeho reflexíí.

Možno povedať, že takmer všetky motívy, ktoré sa objavujú v „predmetahistorických“ štúdiách Whita, čerpajú z vízií Bossenbrooka. Sú to: otázka, prečo sa ľudia zaujímajú o históriu, otázka sociálnej funkcie histórie, problém statusu histórie ako disciplíny a jej vzťahu k iným oblastiam humanistiky, zmeny v spôsoboch ponímania histórie, „rebélia“ voči pozitivistickému poňatiu histórie, a súčasne zaujatie problémom krízy západnej kultúry (jej sekularizácie), etické úvahy o slobodnej vôli, voľbách a slobode. Bossenbrook obdaroval Whita intelektuálnymi predkami, ku ktorým sa sám priznával. Autor diela *Metahistory* je im verný dodnes.⁹ Ony tiež určili jeho zaradenie do anti-scientistickej, idealisticko-špekulatívnej

⁶ Pozri: BOSSENBROOK, William J. *The German Mind*. Detroit : Wayne State University Press, 1961.

⁷ O vplyve Kantovej filozofie na Whita píše H. Kellner v: KELLNER, Hans. Hayden White and the Kantian Discourse. Tropology, Narrative, and Freedom. In SILLS, Chip - JANSEN, George H. (eds.). *The Philosophy of Discourse. The Rhetorical Turn in Twentieth-Century Thought*. Vol. 1. Portsmouth, NH. : Boynton/Cook Publishers, 1992, s. 246-267.

⁸ BOSSENBROOK, ref. 6, s. 277-278.

⁹ White o tom píše v: WHITE, Hayden. What is a Historical System? In BRECK, Allen D. - YOURGRAU, Wolfgang (eds.). *Biology, History and Natural Philosophy*. New York; London : Plenum Press, 1972, s. 239-242.

a existencialistickej tradície myslenia. Šlo konkrétne o Hegela, Toynbeeho, Spenglera, a predovšetkým Collingwooda a Croceho,¹⁰ ako aj klasikov histórie kultúry - Burckhardta a Huizingu. White bol prostredníctvom Bossenbrooka „zvikianizovaný“; ten bol totiž veľkým obdivovateľom talianskeho mysliteľa.

[Bossenbrook] vždy hovoril o veľkých historikoch z minulosti ako o hercoch hrajúcich svoju rolu v dráme kultúry, a nie ako o pasívnych komentátoroch udalostí. ... Vo víziach Bossenbrooka Ranke, Hegel, Michelet, Carlyle, Treitschke, Spengler, Croce a Huizinga neboli hlupákmi udržiavanými v nevedomosti, blázniacimi sa na zábavách veľkých ľudí [politikov], ale boli držiteľmi moci slúžiacej k ich vlastnému úžitku, [boli] ľuďmi, ktorí ovplyvňovali históriu vďaka svojim možnostiam formovať ju a tvarovať v mysli. Jeho spoločenie s každým, kto sa pokúšal tvoriť históriu [len] v myšliach, spojené s fascináciou apokalyptickými a revolučnými sociálnymi hnutiami, vzbudilo v nás presvedčenie, že iba človek, ktorý naozaj dbá o históriu, má právo pokúšať sa udávať jej smer.¹¹

S týmto presvedčením ukončil White roku 1952 svoje štúdium na Wayne University s titulom bakalára (Bachelor of Arts).

V intelektuálnej produkcii Haydena Whita sa dajú vyčleniť štyri etapy, ktoré je možné analyzovať a interpretovať kategóriami poetickej logiky Giambattistu Vica. Tento taliansky mysliteľ vysvetľoval jednotlivé fázy vývoja ľudského vedomia ako trópické prechody: od metafory k metonymii, od metonymie k synekdoche, od synekdochy k irónii, návrat k metafore; Tieto prechody zodpovedali zmenám medzi epochami (epocha náboženská, hrdinská, ľudská a návrat), ako aj zmenám typov ľudskej prirodzenosti, jazyka, práva a písma pre každú z nich charakteristických.¹² V prípade Whita je možné vyčleniť takéto fázy na základe analýzy zmeny v jeho bádateľských záujmoch, ktoré sa ukazujú v nasledovných knihách, dôležitých štúdiách a zároveň priebehu jeho akademickej kariéry:

1) obdobie od polovice päťdesiatych po koniec šesťdesiatych rokov je epochou „rodenia sa a dospievania“ intelektuálnych záujmov Whita. Možno ju charakterizovať ako „špekulatívno-idealistickú fázu“ („Collingwood and Toynbee“, 1956; „Pontius of Cluny, the Curia Romana and the End of Gregorianism in England“, 1958; „The Gregorian Ideal and Saint Bernard of Clairvaux“, 1960; „Burden of History“, 1966), v ktorej dominuje Whiteov záujem o

¹⁰ Collingwood a Croce boli najdôležitejšími zdrojmi inšpirácie pre mladého Whita. „Od počiatku ma fascinovali“, hovorí, „kládli si totiž otázky prečo skúmame históriu, zatiaľ čo mnoho historikov si vôbec nekladie túto otázku. Považujú to za samozrejmosť.“ Okrem toho boli obaja hegelianmi. DOMAŃSKA, An Encounter, ref. 2, s. 30-31.

¹¹ WHITE, Preface, ref. 5, s. 11.

¹² Por.: WHITE, Hayden. Tropika historii: struktura głęboka *Nauki Nowej*. Trans. Ewa Domańska. In WHITE, Hayden. *Poetyka pisarstwa historycznego*. Eds. Ewa Domańska - Marek Wilczyński. Kraków : Universitas, 2000, s. 255. [Pôvodne v: WHITE, Hayden. The Tropics of History: The Deep Structure of the New Science. In *Giambattista Vico's Science of Humanity*. Eds. Giorgio Tagliacozzo - Donald Philip Verene. Baltimore; London : The Johns Hopkins University Press, 1976.]

intelektuálnu históriu, o úlohu historického poznania v súčasnom svete a tiež o špekulatívnu filozofiu histórie. Táto fáza zodpovedá – v rámci systému Vica – náboženskej epoche bohov, ktorá sa v tomto prípade prejavuje rovnako „v mládeneckej intelektuálnej naivite” a v hľadaní majstrov (Bossenbrook), ako aj v orientácii bádateľského záujmu na charizmatické postavy stredoveku a na majstrov špekulatívnej filozofie histórie. Toto obdobie charakterizuje tróp „metafyzicko-idealistickej” metafory, ktorá postupne prechádza do metonymie;

2) sedemdesiate roky (*Metahistory*, 1973 a *Tropics of Discourse*, 1978) sú obdobím dospelosti, ktoré možno charakterizovať ako „naračnú a trópickú fázu”, typickú výskumom štruktúry historickej narácie, trópických elementov rôznych druhov diskurzu, ako aj ich funkciou a činnosťou. Je to epocha hrdinov a White sa vtedy stáva jedným z otcov diskurzívneho obratu v humanistike a zároveň hlavným predstaviteľom anglo-americkéj narativistickej teórie histórie. Túto fázu charakterizuje metonymická redukcia. Systémovo-špekulatívne myslenie Whita sa prejavuje v štrukturalistickej a formalistickej teórii tróпов prezentovanej v práci *Metahistory*. Záverečnú fázu tejto etapy predstavuje obrat k synekdoche;

3) osemdesiate roky a začiatok deväťdesiatych rokov (*The Content of the Form*, 1987; „Historical Emplotment and the Problem of Truth”, 1992) sú „fázou zobrazovania”, ktorú charakterizujú úvahy o vzťahu medzi naračným diskurzom a historickým zobrazením. Určujúci je pre ňu tróp synekdochy, ktorý sa prejavuje v procesoch konkretizovania teórie a tá sa stáva konceptuálne súdržnou. V systéme Vica jej zodpovedá ľudská epocha rozumu. Silnejúci vplyv trópu irónie sa prejavuje v rastúcom skepticizme voči zobrazovaniu sveta vo forme historickej narácie, v úvahách o jej neadekvátnosti v prípade hraničných skúseností (Holokaust). V záverečnej fáze obdobia je viditeľný tiež určitý „úpadok” teórie, ktorý sa ukazuje na pozadí všeobecného poklesu záujmu o postmodernizmus;

4) od polovice deväťdesiatych rokov až dodnes (*Figural Realism*, 1999; „Cosmos, Chaos and Sequence in Historiographical Representation”, 1999; diskusia s Rogerom Chartierom, 1995; Arthurom Marwickom, 1995; Georgem Iggersom, 2000 ako aj mnoho poskytnutých rozhovorov) trvá etapa, ktorú možno označiť „etická a figurálna fáza”. Predstavuje syntézu prechádzajúcich období. Po období „skeptickej a dekadentnej*” irónii nasleduje *ricorso* k metafore (tu však samozrejme nemožno hovoriť o návrate k *status quo ante*, keďže Vicova teória predpokladá vývoj na princípe špirály, a nie kruhu). White sa vracia k Auerbachovskej kategórii figúry, k úlohe, akú figúra plní v historickej narácii, k otázke figurálnej príčinnosti, pričom uvažuje v kontexte všeobecnejších reflexií o využívaní a zneužívaní histórie v kultúre Západu, bremene histórie, úlohe pamäti a zabúdania, ako aj etike a zodpovednosti historika. Vo Whiteovom slovníku sa okrem toho objavujú špekulatívne pojmy kairos, kríza, katastrofa a utópia. Táto etapa je charakteristická aj rekapituláciou doterajšej vedeckej produkcie a súčasne precizovaním aspektov budiacich najväčšie kontroverzie v teórii Whita. Všeobecne možno povedať, že Whiteovo sumarizovanie vedeckých výsledkov súčasne uzatvára obdobie

dominancie narativistického prístupu v teórii histórie a pripravuje miesto pre nové výskumné tendencie.

V ďalšej časti textu sa pokúsim predstaviť intelektuálnu biografiu Whita podľa vyššie uvedenej schémy.

I. Metafora

Štyridsiate a päťdesiate roky dvadsiateho storočia sa vo filozofii histórie vyznačovali rastúcim vplyvom filozofie vedy, v rámci ktorej sa pozornosť bádateľov koncentrovala na problém *príčinno-dôsledkového, deduktívno-nomologického modelu explanácie (*covering-law model*) Karla Poppera; medzi teoretikmi histórie model spopularizovala štúdia Carla G. Hempela „The Function of General Laws in History” (1942). Neopozitivistický návrh Hempela vystupoval proti idealizmu a hlásal, že história je vedou, a že historici vysvetľujú minulosť prostredníctvom deduktívneho odvodzovania z „univerzálnych” hypotéz, podobných fyzikálnym zákonom.¹³

V čase, keď Popper-Hempelov model získaval čoraz väčšiu popularitu, vychádzali tiež dôležité diela Benedetto Croceho, R. G. Collingwooda, Christophera Dawsona a Arnolda J. Toynbeeho. Uvažovanie o histórii teda narážalo na zvyčajnú dilemu, ktorú charakterizovala na jednej strane túžba zvedečtiť históriu, na strane druhej želanie zachovať jej idealisticko-umelecko-špekulatívny charakter. White sa prikláňal k druhému želaniu.

Roku 1952 White nastúpil na doktorandské štúdium na University of Michigan. Svoj výskum zameriaval na dejiny stredoveku, najmä na dejiny katolíckej cirkvi, ktoré ho zaujímali hlavne preto, že – jeho slovami – „katolícka kultúra bola tak cudzia mojej skúsenosti”.¹⁴ Okrem toho, fascinácia stredovekom bola tiež dedičstvom po Bossenbrookovi. White študoval i filozofiu histórie, pod vedením Williama Frankena, Williama Alstona a Mauricea Mandelbauma, ktorí v tom čase presadzovali do syláb univerzitných kurzov analytickú filozofiu. Mandelbaum bol autorom klasickej knihy teórie histórie *The Problem of Historical Knowledge* (1938),¹⁵ v ktorej sa rozhodne vyslovoval proti relativizmu americkej *New History*.¹⁶ Namiesto toho, aby

¹³ Pozri: POMORSKI, Jan. Rozważania wokół narracji historycznej. In POMORSKI, Jan. *Historyk i metodologia*. Lublin : UMCS, 1991; TOPOLSKI, Jerzy. *Teoria wiedzy historycznej*. Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 1993, s. 276-285, 361-370 a ďalej.; Por. tiež: DANTO Arthur C., *The Decline and Fall of the Analytical Philosophy of History*. In *A New Philosophy of History*. Eds. Frank Ankersmit - Hans Kellner. Chicago : The University of Chicago Press, 1995, s. 70-85.

¹⁴ Pozri: JENKINS, Keith. A Conversation with Hayden White. In *Literature and History*, roč. 7, 1998, č. 1, s. 70.

¹⁵ Počiatok súčasnej filozofie histórie sa datuje do roku 1938, kedy vychádza *The Problem of Historical Knowledge* od Mandelbauma ako aj *Introduction à la philosophie de l'histoire* od Raymonda Arona. Jedným z cieľov prác bolo zreteľné oddelenie teoretických úvah o histórii od post-hegeliánskej filozofie histórie v špekulatívnej podobe typu Spenglera či Toynbeeho. Roku 1951 vyšla ďalšia klasicická kniha *The Philosophy of History. An Introduction* od W. H. Welsha, v ktorej autor rozdelil filozofiu histórie na špekulatívnu a kritickú. Špekulatívna filozofia histórie sa časom stala časťou intelektuálnej histórie.

¹⁶ Mandelbaumova kniha *The Problem of Historical Knowledge* bola odpoveďou na teóriu predstaviteľov americkej „New History” – Carla L. Beckera a Charlesa A. Bearda, ktorí svojím logicky zdôvodneným relativizmom (zastávali vedúce pozície v American Historical Association) vyvolali v dvadsiatych a tridsiatych rokoch ozajstný poplach medzi historikmi. Mandelbaum vo svojej pionierskej práci z oblasti kritickej filozofie

Whiteovi znechutil anti-scientistickú víziu histórie, ktorú mu vstúpil Bossenbrook, vyvolal uňho ešte väčší záujem o ňu. Po rokoch White vyhlásil, že študoval pod dohľadom Mandelbauma iba preto, že to bol v tom čase jediný profesor v Spojených štátoch zaoberajúci sa kritickou filozofiou histórie.

Ako doktorand na Michigan University získal White v rokoch 1953-1955 Fulbrightovo štipendium a vycestoval do Ríma, kde na jeho výskumnú prácu dohliadal Carlo Antoni – bývalý vedúci katedry filozofie histórie, ktorá vznikla roku 1946 na Univerzite v Ríme špeciálne pre neho. Na podnet Bossenbrooka White preložil do angličtiny knihu Antoniho Dalloa *Storicismo alle Sociologia*, ktorá vyšla s úvodom Benedetta Croceho roku 1959. Táto práca analyzujúca teórie Wilhelma Diltheya, Ernsta Troeltscha, Friedricha Meineckeho, Maxa Webera, Johana Huizingu a Heinricha Wölfflina mala ukázať, že prechod nemeckého historického myslenia od historizmu k sociológii znamenal jeho úpadok.

White sa v eseji „On History and Historicism” – ktorá bola súčasťou tejto knihy – odvolával na teóriu Croceho, ktorú považoval za „ochranu“ proti hrozbe pretvorenia histórie na abstraktnú vedu, ktorej existencia je podmienená kritériom užitočnosti. Domnieval sa, že takáto história je odkázaná na časté revízie, ktoré ju prispôsobujú v danom čase panujúcim pomerom (hlavne politickým). Revolučnosť Croceho videl zasa v jeho myšlienke spojiť pragmatickú vedu s idealistickou filozofiou. Veda bola podľa Whita „nevyhnutným momentom” v nazeraní na svet, a vo svojom základe bola idealistická. Na základe toho White prirovnal objektívnu históriu k impresionistickému umeniu a tvrdil, že sú rovnako obmedzené; následne vyjadril presvedčenie (poukazoval pritom na historickosť histórie ako vedy), že sa objektívna história pomíne tak rýchlo, ako impresionizmus.¹⁷ (White sa prostredníctvom Croceho textov začal bližšie zaujímať aj o teóriu Giambattistu Vico, na ktorého ho už predtým upozornil Bossenbrook.)

Podobné motívy sa objavili v prvých dvoch štúdiách Whita, publikovaných roku 1956 a 1958: „Collingwood and Toynbee: Transitions in English Historical Thought” a „Religion, Culture and Western Civilization in Christopher Dawson's Idea of History”. Ich predpoklad je zrejmý: opätovný záujem o špekulatívnu filozofiu histórie, ktorý vyplýva z nemohúcnosti „vedeckej filozofie” a jej „strážneho psa“ – logiky – riešiť morálne dilemy súčasnosti. Podľa vzoru Collingwooda White tvrdil, že je nevyhnutné, aby sa veda stala historickou, a aby sa vnímala ako istý aspekt vedenia – ako jeho forma, ktorá síce momentálne všeobecne dominuje, čo však neznamená, že to tak zostane navždy.

histórie definuje historický relativizmus prezentovaný vtedajšími historikmi ako: „názor predpokladajúci, že žiadne historické dielo nemôže bezprostredne uchopiť podstatu minulosti (či súčasnosti) a tiež, že akákoľvek „pravda” obsiahnutá v takom diele je závislá od procesov, ktoré ju podmieňujú a možno jej porozumieť len vo vzťahu k nim. Mandelbaum upozornil na nóvu vtedajšieho relativizmu, ktoré spočívalo v tom, že „pravdu historického diela, jeho význam a závažnosť možno dosiahnuť jedine usúvstážnením obsahu a podmienok, v akých vzniklo.” Pozri: MANDELBAUM, Maurice. *The Problem of Historical Knowledge. An Answer to Relativism*. New York : Liveright Publishing Corporation, 1938, s. 17-37.

¹⁷ Pozri: WHITE, Hayden. Translator's Introduction: “On History and Historicism”. In ANTONI, Carlo. *From History to Sociology. The Transition in German Historical Thinking*, with a forward by Benedetto Croce, translated from the Italian by Hayden White. Detroit : Wayne State University Press, 1959, s. XXII-XXIII.

Na tieto úvahy nadväzujú aj dva ďalšie texty Whita: „The Abiding Relevance of Croce's Idea of History” (1963) a rozsiahla recenzia knihy Alana Donagana *The Later Philosophy of R. G. Collingwood* (1965). Čoraz evidentnejšie sú v nich motívy prepojenia histórie s umením, etických prameňov a etického rozmeru historického uvažovania; takisto sa objavuje chápanie histórie ako vedy o človeku. Podľa Whita sa pre súčasný kultúrny dialóg stáva zvlášť dôležitou postavou Collingwood, keďže sa pokúšal vybudovať styčnú plochu medzi kultúrou (chápanou ako jazykový útvar) a etikou.

V akademickom roku 1954/55 White absolvoval podiplomové štúdium vo vaticánskom inštitúte paleografie a diplomatiky, ktorého výsledkom bola 626 stranová doktorská rozprava, obhájená roku 1956 na University of Michigan pod názvom “The Conflict of Papal Leadership Ideals From Gregory VII to St. of Clairvaux with Special Reference to the Schism of 1130”. White mal vtedy 28 rokov a jeho práce prezrádzali nezvyčajnú erudíciu a znalosti latinčiny, starogréčtiny, taliančiny, francúzštiny a nemčiny. (Skutočne, kto si dnes spomenie, že Hayden White začal svoju kariéru ako historik stredoveku?) Doktorská práca nebola publikovaná, na jej základe však White vznikli dve Whiteove štúdie: “Pontius of Cluny, the Curia Romana and the End of Gregorianism Rome” (1958) a “The Gregorian Ideal and Saint Bernard of Clairvaux” (1960).¹⁸

Výhodou doktorátu bolo okrem lepšej informovanosti a podloženia jeho profesionálnych vedeckých zručností získanie teoretickej kostry jeho historického uvažovania (Využil v ňom okrem iného teórie Maxa Webera a koncepciu Toynbeeho.) Dominuje v ňom problematika moci, jej získavania, authority, problém charismatického vodcovstva, ako aj fenomén revolučných zmien, počas ktorých sa „rozvratná” menšina stáva vodcovskou elitou. Pontius z Cluny a sv. Bernard z Clairvaux preňho predstavovali príklady rozdielnych historických postáv symbolizujúcich rebélie, zmeny, ľudí „nového poriadku”, ohlasujúcich koniec pápežskej gregoriánskej éry a zároveň koniec dávneho monasticizmu na Západe. Whita tu tiež zaujíma vzťah náboženstva a politiky, ako aj vo svojich koreňoch marxistické presvedčenie, že neexistuje veda o spoločnosti nezávislá od politických podmienok. Podľa Whita sú zideologizované všetky disciplíny, ktoré sa zaoberajú ľudskou spoločnosťou. Ideologizáciu podľa neho predstavuje už sama historizácia.

Po skončení doktorskej dizertácie pracoval White v rokoch 1955-1958 ako asistent (*instructor*) na Wayne State University v Detroit. V rokoch 1958-68 pôsobil na University of Rochester, kde z pozície odborného asistenta rýchlo postúpil na post riadiel'a Historického inštitútu (1962-1964); roku 1964 sa stal profesorom. V tomto období prednášal o histórii západnej civilizácie, histórii stredoveku, histórii renesancie, reformácie a o európskej

¹⁸ Por.: PAUL, Herman. A Weberian Medievalist: Hayden White in the 1950s. In *Rethinking History*, roã. 12, 2008, ã. 1, 2008.

intelektuálnej histórii. White o tejto etape svojho života hovorí: „V tom čase som sa domnieval [o svojich výskumoch – pozn. prekladateľa], že sa venujem intelektuálnej histórii. Považoval som sa za historika kultúry, keďže ma vždy zaujímala kultúra a filozofia kultúry.”¹⁹

Roku 1960 vyšlo prvé číslo časopisu *History and Theory*, ktorý onedlho začal určovať aktuálne tendencie v teórii histórie. Časopis sa orientoval na analytickú filozofiu histórie. Okrem častého používania označenia „vedecká história” sa na stránkach *History and Theory* objavovali i štúdie o problematike historických zákonov, príčinnosti a explanácie; autori štúdií kritizovali pokusy zvedčiť históriu a vysvetľovať historické procesy pomocou Popper-Hempelovho modelu (modelu DN). Na takúto kritiku sa už predtým podujal W. H. Dray v knihe *Laws and Explanation in History* (1957), kde ukazuje, že deduktívno-nomologický model poskytuje iba jeden z možných spôsobov vysvetlenia. V rokoch 1962-1963 sa medzi autormi štúdií publikovaných v *History and Theory* objavili mená Arthur C. Danto a W. B. Gallie; Gallie poukazoval na poznávaciu hodnotu narácie a tvrdil, že „otázka historickej narácie je prioritná vo vzťahu ku všetkým ostatným otázkam, s ktorými zápasia kritickí filozofi histórie”.²⁰ Filozofia histórie sa začala rozvíjať smerom k narativizmu a ťažisko uvažovania sa presunulo z logických a konceptuálnych problémov spojených s vysvetľovaním udalostí k logickým a konceptuálnym problémom spojeným s pochopením narácie.²¹

Whiteovo meno sa objavilo už v prvých číslach časopisu. Vo svojej recenzii knihy od Antoniho, ktorú White prekladal, a ku ktorej napísal úvod, kritizuje Bruce Mazlish Whita za tendenčný a subjektívny úvod k publikácii, kde White otvorene prejavuje antipatiu voči „objektívnym historikom”, a „deifikuje” B. Croceho. Mazlisha však najviac rozhneval Whiteov názor na Rankeho, o ktorom White s jemu vlastnou iróniou napísal: „Ranke, úbožiak, obetoval život a stratil zrak pri pokusoch dopátrať sa odpovede na otázku ‘ako to naozaj bolo’”.²²

¹⁹ DOMANSKA, An Encounter, ref. 2, s. 27.

²⁰ GALLIE, W. B. The Historical Understanding. In *History and Theory*, roč. 3, 1963, č. 2, s. 149. Pozri tiež: VANN, Richard T. Turning Linguistic: History and Theory and *History and Theory*, 1960-1975. In *The New Philosophy of History*, s. 40-69. Por. tiež: MINK, Louis O. Philosophy and History of History. In IGGERS, Georg G. – PARKER, Harold T. (eds.). *International Handbook of Historical Studies. Contemporary Research and Theory*. Westport, Conn. : Greenwood Press, 1979, s. 17-27.

²¹ Diskusiu o narácii otvoril Morton White, autor *Foundations of Historical Knowledge* (1965), ktorý ako jeden z prvých položil otázku, akým spôsobom môže mať historická narácia explanačnú silu. Prelomom bolo publikovanie Danteho knihy *The Analytical Philosophy of History* (1965). Danto však v skutočnosti neodmietol deduktívno-nomologický model, diferencoval však medzi vysvetlením založenom na tomto modeli a historickým chápaním vyjadrenom v narácii. Tvrdil, že historické vysvetlenie má odlišnú formu než vedecké vysvetlenie, keďže prijíma formu narácie. V rámci jeho teórie bolo dôležité konštatovanie, že udalosti sú nám známe natoľko, nakoľko sa opíšu a prerozprávajú; zároveň sa konštatuje, že tá istá udalosť môže byť výstižne opísaná rôznym spôsobom. Daná udalosť sa teda môže stať predmetom deduktívno-nomologického typu vysvetlenia a zároveň byť súčasťou narácie a podliehať inému druhu vysvetlenia. Tieto tézy tvoria základ Whiteovho konštruktivismu.

²² WHITE, ref. 17, s. XXIII-XXIV; tiež: MAZLISH, Bruce. [Recenzia Whitovho prekladu: Antoni, ref. 17]. In *History and Theory*, roč. 1, 1961, č. 2, s. 220-221.

Roku 1965 Whiteovi uverejnili krátku anotáciu knihy *History* od Johna Highama, Leonarda Kriegera a Felixa Gilberta. Píše v nej, že „problémom súčasného historika nie je otázka, akým spôsobom sa má skúmať história, ale či ju vôbec skúmať”.²³ Dlhoročný redaktor *History and Theory* Richard Vann si spomína, že toto kontroverzné konštatovanie podnietilo redaktorov časopisu, aby Whita požiadali o napísanie štúdie. Roku 1966 vyšlo „Burden of History”.²⁴ Text v porovnaní s predchádzajúcimi prácami Whita neprináša nič nové ani originálne, napriek tomu si však mnoho vedcov myslí, že ide o jednu z jeho najdôležitejších štúdií. Nachádzame v ňom témy, ktoré už dlhé roky vzbudzovali Whiteovu pozornosť, napríklad otázku krízy kultúry či problém histórie, ktorá nespĺnila úlohu „učiteľky života”, keďže človeka nič nenaučila a nepripravila ho na totálne vojny dvadsiateho storočia. White sa potom opäť pýta na zmysel histórie a jej úlohu v súčasnom svete. Dokonca vyhlasuje, že úlohou historika nie je znovuoživenie minulosti, ale oslobodenie nás od nej. Píše: „Problém nespočíva v tom, ako sa dostať do histórie, ale ako sa jej zbaviť”.²⁵ V pomerne neznámej, no veľmi dôležitej štúdii “What is an Historical System?” (1972) White zanedlho navrhne trochu odlišné stanovisko: namiesto chápania histórie ako bremena, od ktorého sa chceme oslobodiť, ju môžeme uchopiť ako vedome zvolenú minulosť. Keď si zvolíme to, kým sa chceme stať, zvolíme si aj to, kým sme boli.

„Burden of History” bolo pre teóriu histórie dôležité z niekoľkých dôvodov: White sa vzdŕaloval od analyticko-narativistických diskusií, ktoré začali prevládať na stránkach *History and Theory*; v diskusiách zastával perspektívu intelektuálnej histórie (skúmal históriu z hľadiska modernistickej literatúry, filozofie Nietzscheho a existencionalistov), vracal sa k histórii považovanej za hybrid literatúry a vedy, nadväzoval na relativizmus v štýle *New History*, usiloval sa, aby bola história historická a uvažoval o nej v kontexte aktuálne dominujúcej intelektuálnej klímy; upozorňoval tiež na úlohu predstavivosti pri vytváraní obrazu minulosti. V „Burden of History” sa objavili aj otázky, ktoré Whita zamestnávali už dlho: Prečo ľudia vôbec študujú históriu? Prečo štát platí týchto ľudí? Čo sa môžeme naučiť, keď študujeme históriu? Prečo západnú kultúru fascinuje históriou, kým mnoho iných kultúr existuje bez histórie?

Roku 1967 vyšla vo Francúzsku štúdia Rolanda Barthesa „Diskurz histórie“ (Le discours de l’histoire (1967)). Možno ju pokladať za prvú systematickú analýzu historického diskurzu vychádzajúcu z pozície štrukturalizmu. Barthes v tomto texte položil otázku, ktorá obsahovala jeden z najdôležitejších problémov narativistickej teórie histórie:

Skutočne sa rozprávanie o uplynulých udalostiach ... líši nejakou špecifickou vlastnosťou, nejakým nespochybniteľným aspektom od fiktívneho rozprávania, aké môžeme nájsť v epose, románe alebo dráme?²⁶

²³ WHITE, Hayden. A comment of: *History* by John Higham, Leonard Krieger and Felix Gilbert. In *AHA Newsletter*, č. 3, 1965, s. 6.

²⁴ WHITE, Hayden. *Brzemie historii*. Trans. Ewa Domańska. In WHITE, Poetyka, ref. 12 [Pôvodne v: WHITE, Hayden. *Burden of History*. In *History and Theory*, roč. 5, 1966, č. 2.]

²⁵ WHITE, Hayden. Getting Out of History. In *Diacritics*, roč. 12, Fall 1982, s. 13.

²⁶ BARTHES, Roland. *Dyskurs historii*. Trans. Adam Rysiewicz - Zbigniew Kloch. In *Pamiętnik Literacki*, 1984, z. 3, s. 225.

White už v tomto čase uvažuje o *Metahistory*. Roku 1968 je ako profesor na univerzite v Rochester na strane študentov a zapája sa do protivojnového hnutia a hnutia za ochranu ľudských práv. Po rokoch vyhlasuje, že vtedy získal istotu, že história nám nepomáha porozumieť súčasnej situácii.

Roku 1969 vyšla štúdia “The Task of Intellectual History”, v ktorej White prejavil záujem o intelektuálnu históriu v zmysle histórie uvedomenia. Píše, že záujem o intelektuálnu históriu sa objavuje v obdobiach, ktoré sú pre danú kultúru prechodné. Veda sa vtedy pokúša odpovedať na otázku „čo je živé a čo mŕtve”, a to v rámci obrazu sveta v danej kultúre. Namiesto skúmania „ako to naozaj bolo” sa zaujíma o to, ako ľudia v minulosti vnímali a rozumeli tomu, čo sa deje vôkol nich. Jedným slovom, keď intelektuálna história začína dominovať nad históriou, ktorá hovorí o udalostiach, svedčí to – podľa Whita – o kríze kultúry. V tejto štúdii sa takisto spomínajú mená, ktorých koncepcie bude White využívať v budúcnosti: Erich Auerbach, Roland Barthes, Michel Foucault, E. H. Gombrich a Lucien Goldmann.

II. Metonýmia

Označenie „narativizmus” prvýkrát použil William Dray roku 1971 v štúdii „On the Nature and Role of Narrative in Historiography”, venovanej naratologickému výskumu, ktorý má v rámci teoreticko-historických analýz centrálnu pozíciu. „Narativistami” sú podľa neho filozofi histórie, ktorí zdôrazňujú kľúčovú úlohu narácie v histórii. Zaradil k nim Mortona Whita, W. B. Gallieho a Arthura C. Danta. Haydena Whita do tejto skupiny nezaradil, keďže Whiteovo chápanie narácie bolo iné. Nezaujímal ho jej explanačný charakter, ani debata o historickom vysvetlení, prebiehajúca medzi teoretikmi *covering-law* modelu a narativistami. Záujem o teóriu narácie u Whita vzbudilo čítanie textov Rolanda Barthesa, Kennetha Burkea, Northropa Fryea, Romana Jakobsona a Paula de Mana; chápanie samotnej narácie zasa prevzal od Barthesa, ktorého koncepcie boli preňho jedným z najdôležitejších zdrojov inšpirácie. White teda naráciu vnímal ako spôsob udeľovania zmyslu svetu a životu. „Stav narácie” istým spôsobom odzrkadľoval prirodzenosť človeka a kultúry, ktorá prirodzenosť vytvára. Možno si to všimnúť na výskume procesu rozpadu subjektu – so stratou pocitu hĺbky u moderného subjektu stráca narácia svoju koherenciu. White, očarený literatúrou modernizmu (Joyce, Eliot, Proust, Pound, Woolf), to veľmi dobre vedel.

Roku 1971 vyšlo v Spojených štátoch prvé číslo časopisu *Clio. An Interdisciplinary Journal of Literature, History and Philosophy of History*. White bol po boku Roberta H. Canara, Henry Kozického, Danta a Draya jedným z redaktorov. Toto periodikum malo úplne odlišný profil než *History and Theory*. Redaktori v prvom čísle deklarovali, že ich cieľom je oboznámiť kritikov literatúry s historickým myslením a súčasne oboznámiť historikov s literárnymi aspektami historického diela. Tvrdili, že filozofia histórie ponúka priestor pre stretnutie histórie a literatúry. Rok 1972 bol pre Whita prelomovým. V *Clio* vychádza jeden z jeho „programových” textov - „The Structure of Historical Narrative”, ktorý inšpirovali štúdie Louisa O. Minka. White v ňom deklaroval východiská svojho výskumu, neskôr známe z práce *Metahistory*:

„V tejto štúdií ma zaujímajú tri problémy: 1) podstata narácie; 2) vzťah medzi príbehom (*story*), fabulou (*plot*), a argumentom (*argument*) v rôznych druhoch naračnej histórie, a napokon 3) spôsoby, akými fabularizácia daného súboru udalostí môže im udeliť rozličné, navzájom sa nevyklučujúce významy.”²⁷

White venoval zvláštnu pozornosť fabule v historickej narácii. S odvolaním sa na Fryeovu *The Anatomy of Criticism* tvrdil, že fabula nevysvetľuje udalosti, o ktorých rozpráva, jej identifikovaním však možno rozpoznať samo rozprávanie ako rozprávanie špeciálneho typu (romanca, tragédia, komédia – vtedy sa White ešte nezmieňoval o satire). Rozlišoval popritom aj tri úrovne narácie, na ktorých je možné dosiahnuť “efekt explanácie”. Ide o úroveň rozprávania, argumentu a fabuly. Dodával, že z toho nevyplýva, že Hempelov model nie je užitočný, len že (keďže sa týka iba vysvetlenia na úrovni argumentu) má svoje obmedzenia. V tom období boli pre Whita najdôležitejšie štruktúry fabúl, ktoré E. H. Gombrich opísal ako „kryptogramy vzájomných vzťahov” (*relational cryptograms*), kódujúce rozprávania určeným spôsobom. White okrem toho využil aj pôvodne Minkovo rozlíšenie druhov chápania a poukázal na to, že na úrovni rozprávania máme do činenia s konfiguračným chápaním, na úrovni argumentu s chápaním teoretickým a na úrovni fabuly s kategoriálnym. Posledný spôsob je najdôležitejší, pretože je ukotvený v kultúre. Na tejto úrovni pôsobí Collingwoodova „tvorivá predstavivosť”; tiež je tam zakódovaná interpretácia udalostí. Ostávajúce úrovne plnia iba funkciu stupňov tejto pyramídovej štruktúry.

V rokoch 1970-71 sa White stáva *senior fellow* na Cornell University; venuje sa tu písaniu práce *Metahistory*, vedie seminár o Vicovi a stretáva sa s Northropom Fryeom, autorom knihy *The Anatomy of Criticism*, ktorú poznal už od začiatku šesťdesiatych rokov. Po rokoch píše Giorgiovi Tagliacozzovi:

„Mal som vtedy, ako sa hovorí, slučku na krku, pretože sa mi nedarilo spojiť motívy, ktoré som objavil u filozofov histórie a historikov, ktorými som sa zaoberal, a to až kým (bolo to jednej noci, pamätám si to veľmi jasne) mi nenapadlo, že teória trópov, ktorú Vico predstavil vo svojej analýze „poetickej logiky”, mi môže poslúžiť ako spôsob charakterizovania rôznych módov diskurzu, ktorý vytvárajú historici. Viedol som vtedy seminár na Cornelli a len vďaka tomu, že som prednášal o *Scienza Nuova* [ide o centrálné dielo G. Vica, pozn. prekladateľa], som si uvedomil, že poskytuje nielen všeobecnú teóriu histórie, ale aj všeobecnú teóriu diskurzu. Pochopil som, že ju budem môcť využiť pri syntéze mojich analýz tak, aby vytvorili ucelenú teóriu historickej narácie.”²⁸

Keď roku 1973 vychádza „kultové dielo” narativizmu, White je už riaditeľom známeho *Center for the Humanities* na Wesleyan University. Tento rok sa považuje za prelomový v dejinách anglo-americkéj teórie histórie. White v diele uskutočnil lingvistický obrat, ktorý

²⁷ WHITE, Hayden. The Structure of Historical Narrative. In *Clio*, roč. 1, 1972, č. 3, s. 5.

²⁸ Z listu Haydena Whita Giorgiovi Tagliacozzovi. Citované podľa: TAGLIACOZZO, Giorgio. *The “Arbor Scientiae” Reconceived and the History of Vico’s Resurrection*. New York; Atlanta : Humanities Press International, 1993, s. 101.

spojil historickú reflexiu s aktuálnymi debatami v humanistike o vzťahu medzi jazykom a skutočnosťou.²⁹ Súčasne s jeho vydaním nahradila diskusie o zákonoch a explanácii diskusia o narácii a neskôr diskusia o zobrazovaní.³⁰ *Metahistory* priniesla Whiteovi slávu.³¹

III. Synekdocha

Vo Whitových textoch z osemdesiatych rokov možno pozorovať postupné konkretizovanie jeho úvah. Charakteristickým motívom je prízvukovanie významu súčasnej teórie literatúry, a to nielen pre výskum historiografie, ale tiež pre štúdium histórie. White tiež poukazoval na literárny aspekt historickej spisby, ktorý by mal výskum historiografie seriózne zohľadňovať. A keďže jazyk určuje nielen obsah, ale aj formu realistického diskurzu (charakteristického pre historickú spisbu), najlepším nástrojom takéhoto výskumu je tropológia, chápaná ako teória výstavby fabulárnych štruktúr. White zdôrazňuje, že pre jeho chápanie historiografie bola vždy kľúčovou tropologická teória diskurzu, ktorá na jednej strane osciluje okolo vzťahu medzi historiografiou a literárnym i vedeckým diskurzom, na strane druhej zas medzi mýtom a ideológiou. Tropologický výskum ukazuje, že vzťahy medzi rôznymi zobrazeniami osôb, udalostí a procesov majú metaforický, nie logický charakter, a že ich figuratívne zobrazenie je nevyhnutné, aby sa daná téma historického výskumu (napríklad Francúzska revolúcia), mohla vôbec konštituovať ako jeho možný predmet. Historici totiž nechcú iba zisťovať fakty (to, čo sa stalo), ale predovšetkým prisúdiť im význam. Podľa Whita je historické písomníctvo procesom udeľovania významu. Píše: „Nejde o to, aké sú fakty, ale o to, ako sa majú opísať s cieľom sankcionovať práve tento spôsob ich vysvetlenia”, a to prostredníctvom špecifického spôsobu rozprávania o ich histórii.³² Následne sa udelenie významu realizuje jedine narativizáciou, čo je dôkazom toho, že historiografia obsahuje nevyhnutný rétoricko-poetický

²⁹ Podľa Whita je používanie pojmu „lingvistický obrat” (*linguistic turn*), ktorý mimochodom dávnejšie používal aj on, v súvislosti s teóriou histórie chybné. Upozorňuje, že adekvátnejšia by bola formulácia „diskurzívny obrat”, keďže história v zásade čerpala inšpiráciu skôr z rétoriky, než z lingvistiky. Výskumníkov historickej narácie začalo zaujímať skúmanie jej fabule, figúr, štruktúry rozprávania, čo sú pojmy z oblasti rétoriky, a nie lingvistiky. Tento obrat od lingvistiky k rétorike, od narácie k diskurzu, nastal v teórii histórie neskoro. Vzhľadom k skoršej fáze narativizmu sa používanie výrazu „lingvistický obrat” javí odôvodnené len potiaľ, pokiaľ sa vo vzťahu k teórii histórie zaslúžil o objav dôležitosti analýzy jazyka pre historický výskum. Najviac viditeľným sa však stal v diskusiách o téme vzťahu jazyk-skúčenosť (historická narácia/historiografia-minulosť ako taká). To, čo bolo pre filozofou banalitou, bolo pre teoretikov histórie objavom. Išlo predovšetkým o uvedomenie si, že jazyk nie je čírym médiom, ale systémom znakov, ktorých význam je determinovaný vzájomnými vzťahmi. Tento postoj vo svojich dôsledkoch predpokladal, že jazyk konštituuje „alternatívnu skutočnosť” a že v súvislosti s tým rôzne jazyky vytvárajú tónne svety. Z tejto perspektívy aj historiografia tvorila určitý metasystém jazykových znakov tvoriacich svoj vlastný predmet analýzy, t.j. „historickú minulosť”. Pozri: GOLDSTEIN, Leon J. *Historical Knowing*. London; Austin : University of Texas Press, 1976, s. XIX; MEILAND, Jack W. *Scepticism and Historical Knowledge*. New York, 1965. Por.: STRUEVER, Nancy S. *Historiography and Linguistics*. In *International Handbook of Historical Studies*, s. 127-150.

³⁰ Zob.: FAY, Brian. Introduction: The Linguistic Turn and Beyond in Contemporary Theory of History. In FAY, Brian – POMPER, Philip – VANN, Richard T. (eds.). *History and Theory. Contemporary Readings*. Blackwell, 1998, s. 2.

³¹ Viac o *Metahistory* a teórii Whita som písala v: DOMAŃSKA, Ewa. Wokół metahistorii. In: WHITE, Poetyka, ref. 12.

³² WHITE, Hayden. Fikcjonalność przedstawień opartych na faktach. Trans. Dorota Kołodziejczyk. In WHITE, Hayden. *Proza historyczna*. Ed. Ewa Domańska. Kraków : Universitas, 2009, s. 105. [Pôvodne v: *The Fictions of Factual Representation*. In FLETCHER, Angus (ed.). *The Literature of Fact*. New York : Columbia University Press, 1976, s. 44.]

prvok. Historiografia totiž nie je opisom stavu vecí v minulosti, ale diskurzom, ktorého cieľom je „pravdivá“ naratívizácia udalostí. White stále viac zdôrazňuje, že sa vzťah literatúry a histórie nemá vnímať ako vzťah opozície³³, a zároveň, že literatúra sa nemá stotožňovať s fikciou ako „vymýšľaním si“; máme ju vnímať ako konštrukciu podloženú hypotézami (konceptia Benthama). White zdôrazňuje: „Po dlhoročnom štúdiu som dospel k názoru, že historické písomníctvo podané v naratívnych formách (podľa mňa neexistuje historiologický diskurz bez narácie) je druhom literatúry“.³⁴

Na tomto mieste možno len ťažko obísť problematiku, ktorú štúdie o autorovi *Metahistory* analyzujú len zriedka, a ktorá by mala tvoriť dôležitú súčasť intelektuálnej biografie Whita a nevyhnutný kontext pre analýzu jeho myšlienok. Ide konkrétne o osobnosť Haydena Whita ako intelektuála zosobňujúceho ideál akademického učiteľa. Ako som spomenula vyššie, pre Whita „voľba profesie historika nie je voľbou kariéry, ale existenciálnou voľbou“³⁵ (toto krédo sa často opakuje študentom). Pre samého Whita z tejto voľby vyplýva nielen jeho etický prístup k vedeckému výskumu, ale aj jeho vzťah k vzdelávaniu a výchove študentov. Treba si totiž uvedomiť, že White je učiteľom a sám sa považuje predovšetkým za učiteľa, pre ktorého učenie znamená cvičenie sa v slobode (a jej uskutočňovanie); znamená tiež umenie oslobodzovania študentov od dogiem disciplíny, predsudkov a strachu pred mocou, a nie ich prinucovanie, či už intelektuálne (v zmysle vnucovania vlastnej vízie výskumu a reflexie jeho predmetu) alebo administratívne (prostredníctvom začlenenia študentov do rôznych závislostných sústav). V jednom z rozhovorov White hovorí: „mojim hlavným cieľom je navrhnutie určitého modelu intelektuálnej práce, a nie produkovanie žiakov propagujúcich môj uhol pohľadu“.³⁶ Nejde mu o to, aby sa študent učil jeho teóriu, aplikoval ju a rozširoval, ale aby sa naučil, ako si vybudovať svoj vlastný prístup k výskumu a vlastný štýl výpovede. V zásade teda White študentov učil, ako revoltovať.

Nie je teda ničím zvláštnym, ak pri takomto prístupe k vzdelávaniu White nevytvoril (ani nikdy ani nemal v úmysle vytvoriť) vlastnú školu myslenia; urobil však niečo pre humanistiku omnoho dôležitejšie: objavil alebo/a spopularizoval mnohých známych bádateľov (zvyčajne pokladaných – buď kvôli nekonvenčnosti ich výskumov alebo politickému presvedčeniu – za pomerne radikálnych; to napokon často ide ruka v ruke), ktorí pokračovali a rozvíjali ani tak nie Whiteov spôsob historického výskumu a prístup k minulosti, ako skôr jeho spôsob myslenia o svete, ľuďoch a tiež aj metódu učenia. Príkladom takého liberalizujúceho prístupu je jeho pôsobenie v rámci programu *History of Consciousness* na kalifornskej University of California v Santa Cruz, ktorého bol v rokoch 1978-1996 riaditeľom.

³³ O histórii opozície medzi literatúrou chápanou v zmysle fikcie a históriou píše White v štúdi: WHITE, Fikcionalnosť, ref. 32.

³⁴ WHITE, Hayden. Przedmowa. Trans. Ewa Domańska. In WHITE, Proza historyczna, ref. 32, s. 17.

³⁵ Moje vlastné poznámky zo seminára v rámci kurzu: *Rhetoric/Culture/Society*, vedeného Haydenom Whiteom (University of California at Berkeley, 19. septembra 1995).

³⁶ White to naposledy zopakoval v rozhovore s Mariou Malikovou: Мария Маликова, “Интервью с Хейденом Уайтом”. In *Отечественные записки*, 2006, č. 2, 2006, dostupné na internete: <<http://www.strana-oz.ru/?numid=29&article=1247>>

White zohral hlavnú úlohu pri tvorení tohto programu, ktorý bol (a naďalej je) priestorom pre interdisciplinárne, kritické a revolučné myslenie, a to nielen intelektuálne, ale aj politické. Tento program v polovici roku 1960 na University of California v Santa Cruz založili Paige Smithová, Maurice Nathanson a Albert Hofstadter. Roku 1978 tam získal miesto Hayden White; bol prvým pracovníkom zamestnaným na plný úväzok a jeho úlohou bolo reorganizovať program. Zakrátko navrhol miesto Jamesovi Cliffordovi, ktorý v tom čase pôsobil ako asistent na Inštitúte histórie na Harvardovej univerzite. S pomocou vtedajšej dekanke fakulty humanistiky Helene Moglen White rozvinul program aj pre sekciu zaoberajúcu sa štúdiom ženskej problematiky (*womens' studies*), zamestnal Donnu Harawayovú a Teresu de Lauretis (ktoré sa zakrátko stali výskumníčkami svetového mena). Roku 1992 sa k programu pripojila aj známa černošská revolucionárka a feministka Angela Davisová, ktorú FBI v šesťdesiatych rokoch umiestnila na zoznam desiatich najhľadanejších zločincov. White ako riaditeľ programu nezamestnával svojich bývalých študentov, ale preferoval silné osobnosti, ktoré zdieľali jeho víziu interdisciplinárneho výskumu, ako aj sociálnu a politickú zaangažovanosť akademickej práce. Zakrátko sa program zamerl na nábor študentov spomedzi etnických menšín. Do konca osemdesiatych rokov vyškolil HistCon (skratka pre History of Consciousness Program) väčší počet doktorandov s menšinovým pôvodom než všetky univerzity v rámci kalifornského systému dohromady.

White na svoju prácu v programe HistCon spomína:

Mojich hodín na University of California v Santa Cruz sa zúčastňovali tri nezvyčajné ženy, ktoré sa zakrátko stali známymi výskumníčkami v oblasti kultúrnych štúdií: Susan Fosterová, Sharon Traweeková a Chela Sandovalová. Je mi cťou, že ma tieto talentované výskumníčky verejne uznávajú ako svojho mentora. V podstate ma však tónu, štýlu, atmosfére a takte pri vedení seminára naučili ony. ... Myslím, že v oblastiach humanistiky má učenie bližšie k hraniu úlohy, než k odovzdávaniu „komunikátu“. Napokon, učiteľ nie je stelesnením informácie, ale prostredníkom v odovzdávaní vedomostí.³⁷

Haydena Whita totiž nezaujíma iba výskum minulosti, ale najmä formovanie budúcnosti prostredníctvom výchovy mladej generácie výskumníkov. Jeho práca a spisba sa teda obracia najmä k mladým pracovníkom, ktorých možno učiť a formovať, zatiaľ čo dospelí výskumníci sa podľa tohto amerického kritika akademického sveta zaujímajú predovšetkým o seba, o presvedčanie iných o vlastných názoroch, resp. o „klonovanie“ samých seba, hlavne v podobe menej inteligentných výskumníkov (neschopných ich ohroziť). K Whiteovým zásadám didaktickej práce patrí formovanie zodpovedného vzťahu študentov k existenciálnym voľbám, formovanie úcty k druhému človeku, dôraz na vytrvalú namáhavú prácu, poctivosť, profesionalitu, ako aj na rozvoj schopnosti diskutovať kriticky, vecne a konštruktívne.³⁸

³⁷ Nepublikovaný, autorizovaný rozhovor Haydena Whita s E. D. 27. mája 2007 v Stanforde.

³⁸ Anekdoty zo svojich vyučovacích hodín White opisuje v: „Fragmenty“ (korespondenciji z Haydenem Whitem). Trans. Ewa Domańska. In *Pogranicza*, 2008, č. 2, s. 51-52.

IV. Irónia a *ricorso* k Metafore

Ako výraz uznania pre jeho výskum bolo Whiteovi roku 1991 udelené členstvo v *American Academy of Art and Sciences*; roku 1995, vďaka iniciatíve historikov, ktorí ho predtým vylúčili zo svojho kruhu, získal titul *doctor honoris causa* na University of Michigan, za „úspechy na poli zjednotenia historiografie a literárnej kritiky v úsilí o širšiu reflexiu narácie a chápania kultúry“. Nasledovali ďalšie ocenenia, medzi inými aj čestný doktorát na Central European University v Budapešti (2006).

Aj po odchode do dôchodku (1996) White publikuje a vyučuje, okrem iného vedie kurzy teórie textu na Department of Comparative Literature na Stanford University. Od polovice deväťdesiatych rokov sa vo Whiteovom slovníku čoraz častejšie začali objavovať pojmy ako figúra, dosadenie, kairos, kríza, katastrofa, zmena (v kontexte problematiky identity, pamäte, metamorfózy a zmeny substancie) a utópia. Záujem o pojem figúry, ktorý White prebral od Auerbacha, bol zreteľný už v práci *The Content of the Form*, v poslednej období však nabral iný rozmer. Dá sa povedať, že „figurálny kreacionizmus“ sa stal alternatívou „trópického evolucionizmu“, pričom figurácia predstavuje istý druh syntézy.

Figúra sa pre Whita stala zdrojom novej paradigmy myslenia, priestorom, kde nachádzajú naplnenie jeho metafyzické túžby, priestorom etiky. Roky neslabnúci záujem o psychoanalytické koncepcie Freuda a Lacana poskytol nové možnosti pre interpretáciu konceptualizácie figúry. Figúra je medzerou, trhlinou označujúcou prechod medzi uvedomením a neuvedomením si diskurzu, figurálny priestor je zasa priestorom neuvedomia si diskurzu. Ako by povedal Freud, White, zdá sa, hľadá fundamenty v tom, čo je z diskurzu vyradené, odstránené, pričom cestu mu ukazujú figúry. Z hľadiska súčasnej teoreticko-historickej reflexie je podľa Whita v tomto kontexte uvažovania dôležité upozorniť na to, že – keďže historické poznanie je vždy poznaním *post factum* – jej príčinnosť vždy pôsobí spätne. Tak teda získavame alternatívu tradičnej logickej príčinnosti – figurálnu príčinnosť, ktorá predpokladá, že to, čo považujeme za minulosť, je vo svojej podstate produktom myslenia nasmerovaného do budúcnosti. Po Whiteovi už niet histórie mimo histórie a existuje otvorená minulosť, ktorá predstavuje „bremeno existenciálnych skúseností“.

V štúdiách publikovaných od roku 2000 je viditeľná tendencia Whita sumarizovať najdôležitejšie motívy svojej teórie, ako aj precizovať a vysvetľovať jej najčastejšie kritizované aspekty. V štúdiu „The Historical Event“ [Historická udalosť] (2008)³⁹, najdôležitejšom publikovanom texte od čias široko diskutovaného článku „Historical Emplotment and the Problem of Truth“, sa napríklad White znovu pokúša vysporiadať sa s

³⁹ WHITE, Hayden. Zdarzenie historyczne. Trans. Rafał Borysławski. In WHITE, Hayden. *Proza historyczna*, ref. 32. [Pôvodne v: WHITE, Hayden. The Historical Event. In *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*, roč. 19, 2008, č. 2.]

„fetišom historickej udalosti” ako aj s „fetišom faktu”, ktoré predstavujú základ historickej reflexie. White tu opakuje a rozvíja trvalý motív jeho úvah (objavuje sa aj v reflexii vzťahu medzi históriou a fikciou (literatúrou)) – motív diferencie medzi udalosťou a faktom. Udalosť patrí do minulej reality, ktorá už nie je prístupná našej bezprostrednej percepcii, kým fakt je – ako píše White (citujúc definíciu Arthura C. Danta, ku ktorej sa často vracal) – „udalosťou podliehajúcou opisu“. Konštatuje, že „udalosti sa dejú, fakty sa stanovujú”. Fakty sa nezisťujú, ale konštruujú na základe informácií obsiahnutých v prameňoch. Sú teda produktom rétoricko-poetickej invencie.

V rámci prisudzovania významu udalostiam sú prítomné procesy figurácie a fabularizácie, ktoré dovoľujú ako zámenu konkrétnych historických postáv za figúry diskurzu, tak aj umiestnenie udalosti do schémy určitého fabulárneho motívu, čím sa udalosť označí napríklad za tragédiu alebo frašku. Samozrejme, ako White zdôrazňuje, v prírode ani v histórii ako „dianí sa” nie je nič tragické, opisujú sa však práve takým spôsobom, tak aby udalosti a procesy získali zmysel a význam. Na základe týchto úvah White formuluje záver, že historické udalosti by sa nemohli udiať, pokiaľ by neexistovala idea histórie a kategória historickosti. Udalosť sa nestane historickou vďaka tomu, že sa udiala, ale vďaka tomu, že ju opíšu ako prvok fabulárneho motívu rozprávania. Najprv teda máme do činenia s konštrukciou faktov (opis udalostí), potom nastupuje ich fikcionalizácia (umiestňovanie faktov do štruktúr fabuly).

White stále zdôrazňuje, že historické udalosti sa zásadne odlišujú od fiktívnych udalostí; dôležitejšie než tento rozdiel sú však preňho podobnosti v stratégiách zobrazovania udalostí v prípade historika a spisovateľa. Tieto stratégie sú nerozlučne späté s vyššie spomenutými technikami fabularizácie a figurácie. White tieto stratégie bravúrne odhaľuje v štúdiu „Figural Realism in Witness Literature“ (poľ. „Realizm figuralny w literaturze świadectwa”), kde analyzuje knihu Prima Leviho *Czy to jest człowiek [Je to člověk?]*; ďalším príkladom je analýza Tolstojovho románu *Vojna a mier* v článku „Against Historical Realism. A Reading of *War and Peace* (poľ. „Przeciw realizmowi historycznemu”). V prvom prípade White ukazuje spôsob, akým Levi pripodobňuje svoju poviedku Danteho Božskej komédii a „figuruje” postavu jedného zo spoluväzňov, keď ho prirovnáva k zobrazeniu sv. Sebastiána v podaní maliara Il Sodomu a zároveň k cudzopasnému hmyzu; v druhom prípade poukazuje na archetyp romane a rozvíjanie opísaných udalostí v Tolstojovom románe, ktorý začína realistickými analýzami spoločnosti a končí selankou; Napoleon sa zasa mení z dramatického hrdinu na obyčajného človeka vydaného na milosť osudu.

V štúdiu o historickej udalosti ako aj v skoršom texte o „modernistickej udalosti („The Modernist Event“ (1996), poľ. „Zdarzenie modernistyczne”) rieši White problematiku udalostí charakteristických pre našu dobu, ktoré so sebou priniesol technologický pokrok a jeho dôsledky. Patria sem napríklad kozmické výpravy, svetové vojny, živelné pohromy nevídaných rozmerov, dôsledky genetického inžinierstva či šokujúce teroristické útoky z jedenásteho septembra. Za paradigmatickú udalosť tohto druhu pokladá White holokaust. Zdôrazňuje však, že tieto udalosti sú pre dané obdobia kritické, a to nie preto, že sa tak vnímali v čase, keď sa udiali, ale preto, že ich nasledujúce generácie zhistorizovali a prisúdili

im význam dôležitý pre súčasné ciele.

Tieto udalosti sa podľa Whita nedajú opísať spôsobom, ktorý bol charakteristický pre historické písomníctvo v štýle realistického románu 19. storočia. Najadekvátnejšou formou ich zobrazenia sú podľa neho literárne druhy vytvorené modernizmom, ako sú vizuálne či písané postmodernistické reprezentácie (napríklad komiks, film, historický metaromán, dokumentárna dráma atď.), ktoré korenia v literatúre a umení modernistickej avantgardy.⁴⁰ White zvlášť oceňuje modernistické literárne písomníctvo (najmä Franza Kafku, Marcela Prousta, Gertrude Steinovú a Virginiu Woolfovú), keďže sproblematizovalo množstvo rozlíšení, ktoré ako dogmy sankcionovali ilúziu objektivizmu. Dogmou bolo napríklad rozlišovanie udalosti a zobrazenia v diskurze (spochybnenie udalosti ako základnej jednotky diania sa v čase); rozlišovanie dokumentu a literárneho textu, faktu a fikcie a tiež histórie a literatúry.⁴¹ White si ďalej všíma, ako problém zobrazovania takýchto udalostí komplikujú súčasné médiá, ktoré sú schopné takej manipulácie s obrazmi, až by sa – ako píše – mohlo zdať, že „jediná minulosť, s ktorou môžeme rátať, je virtuálna minulosť”.⁴²

White stále upozorňuje na rozlišovanie minulosti ako takej (minulosti, ktorá uplynula a ostáva mimo nášho bezprostredného vnímania) a „historickej minulosti” (histórie, ktorú vytvárajú historici; konštrukcie a výkladu minulosti chápaného ako celok skutočností a udalostí, ktoré po sebe zanechali stopu). V posledných rokoch sa často odvoláva aj na koncepciu „praktickej minulosti” (alebo využiteľnej minulosti), ktorú prebral od Michaela Oakshotta. Ide o určitú víziu minulosti, ktorú používajú jednotlivci, skupiny či inštitúcie vo svojej praktickej činnosti, pri rozhodovaní v každodennom živote, ako aj v extrémnych situáciách.

White takisto upozorňuje na problematickosť faktu, ktorý sa často pokladá za samozrejmy, totiž že história predstavuje špecifický prístup k minulosti, charakteristický pre západnú kultúru, a preto je zaťažená špecifikami tejto kultúry, prítomnými v nej od devätnásteho storočia v podobe elitárnosti, triednosti, rasizmu; súčasne ju charakterizuje úsilie o vedeckosť (*science*). História má – ako tvrdí autor *Metahistory* – podobnú tendenciu k univerzalizmu, ako kresťanstvo a kapitalizmus, a preto ju treba vnímať nie ako objektívne poznanie minulosti alebo/a jej nestranné zobrazenie, ale ako ideológiu v službách vládnucej moci. Ideológia však, podľa Whita, „nie je zlá. Lepšia pravicová ideológia, ako žiadna. Ukazuje totiž, že máme záujem o prítomnosť a budúcnosť”.⁴³ Problematika využiteľnosti histórie a literatúry (a ich kritickej teórie) je trvalým motívom v myslení Whita, veď – ako píše – „načo nám je poznanie, ak sa ho nepokúsime aplikovať v živote?”⁴⁴

⁴⁰ Por.: WHITE, Hayden. Zdarzenie modernistyczne. Trans. Maciej Nowak a aj: WHITE, Hayden. Fikcja historyczna, historia fikcjonalna i rzeczywistość historyczna. Trans. Arkadiusz Żychliński. In WHITE, Hayden. *Proza historyczna*, ref. 32. [Pôvodne v: WHITE, Hayden. *The Modernist Event*. In *Figural Realism. Studies in the Mimesis Effect*. Baltimore; London : The Johns Hopkins University Press, 1999.]

⁴¹ Podrobnejšie k téme pozri: WHITE, Hayden. Postmodernizm i tekstualny niepokój. Trans. Dorota Kołodziejczyk. In WHITE, Hayden. *Proza historyczna*, ref. 32.

⁴² Ref. 41, s. 69 [v pôvodnom vydaní v angličtine s. 32].

⁴³ DOMAŃSKA, Ewa. A Conversation with Hayden White. In *Rethinking History*, roč. 12, March 2008, č. 1, s. 20-21.

⁴⁴ Ref. 43, s. 32.

TRÓPICKÝ MODEL INTELEKTUÁLNEJ BIOGRAFIE HAYDENA WHITA

	METAFORA →	METONÝMIA →	SYNEKDOCHA →	IRÓNIA A RICORSO K METAFORE
OBDOBIE	Od polovice 50-tych do konca 60-tych rokov	70-te roky	80-te a začiatok 90-tych rokov	od polovice 90-tych rokov
FÁZA	špekulatívno-idealistická	naratívno-trópická	Diskurzívna a f. zobrazovania	etická a figurálna
AKADEMICKÁ KARIÉRA	<p>1953-55 – Fullbrightovo štipendium v Taliansku. (doktorandské štúdium na univerzite v Ríme (výskum na Vatikánskej škole paleografie a diplomatiky))</p> <p>1956 – doktorát, University of Michigan, “The Conflict of Papal Leadership Ideals From Gregory VII to St. Bernard of Clairvaux with Special Reference to the Schism of 1130” (ss. 626)</p> <p>1955-58 – <i>instructor</i> na Department of History, Wayne State University (Detroit)</p> <p>1958-68 – <i>Assistant Professor</i>; neskôr <i>Associate Professor</i> na University of Rochester (New York)</p>	<p>1968-73 – Profesor na University of California, Los Angeles</p> <p>1973-77 – Riaditeľ Center for Humanities na Wesleyan University</p>	<p>1978-1996 – Profesor – History of Consciousness Program, University of California at Santa Cruz</p>	<p>1995 – doktor <i>honoris causa</i>, University of Michigan</p> <p>1996 – emeritúra emeritný profesor na University of California, Santa Cruz;</p> <p>od 2000 <i>visiting professor</i>, Department of Comparative Literature, Stanford University</p> <p>2006 – doktor <i>honoris causa</i>, Central European University, Budapeszt</p>
PREDMET VÝSKUMU	Špekulatívna filozofia histórie, (klasická nemecká filozofia), intelektuálna história, história kultúry, weberovské ideálne typy, Marxova teória, existencializmus	rétorika, narácia, tropológia	diskurz, tropológia, problém zobrazovania, ideológia	problém zobrazovania, vzťah histórie a literatúry; tropológia figuralizmus, figúra, fabularizácia, „model dosadenia figúry“ (<i>figure-fulfillment model</i>), etika, identita, subjektivita, <i>kairos</i> , kríza, katastrofa, mýtus, utópia, verejné využívanie histórie, ideológia, psychoanalýza, praktická história
PUBLIKÁCIE A ČLÁNKY	<p>*“Collingwood and Toynbee” (1956)</p> <p><i>From History to Sociology</i> (1959) [prekladateľ]</p> <p><i>The Emergence of Liberal Humanism</i> oraz <i>The Orderal of Liberal Humanism</i> (1966, 1970) [spoluautor]</p> <p>*“The Burden of History” (1966)</p> <p><i>The Uses of History</i> (1968) [editor]</p>	<p>*“The Structure of Historical Narrative” (1972)</p> <p><i>Metahistory</i> (1973)</p> <p><i>Tropics of Discourse</i> (1978)</p> <p>*“The Historical Text as Literary Artifact” (1974)</p>	<p><i>The Content of the Form</i> (1987)</p> <p>*“The Value of Narrativity in the Representation of Reality” (1980)</p> <p>*“The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory” (1984)</p> <p>*“The Rhetoric of Interpretation” (1988)</p> <p>*“Historical Emplotment and the Problem of Truth” (1992)</p>	<p><i>Figural Realism</i> (1999)</p> <p>debata s Rogerom Chartierom (1995); Arthurom Marwickom (1995); Geomeom Iggersom (2000)</p> <p>* „The Discourse of Europe and the Search for European Identity” (2000)</p> <p>*“Catastrophe, Communal Memory and Mythic Discourse” (2000)</p> <p>* „Cosmos, Chaos and Sequence in Historiological Representation” (1999)</p> <p>*“The Metaphysics of Western Historiography” (2004)</p>
ZDROJ INŠPIRÁCIE	Kant, Hegel, Herder, Dilthey, Croce, Collingwood, Toynbee, Spengler, Dawson, Weber, Sartre, Camus	Vico, Frye, Burke, Mink, Jakobson, Barthes, Foucault, Lévi-Strauss	Jameson, Ricoeur, Foucault	Auerbach, Ricoeur, Freud, Lacan, Barthes, Foucault, Derrida, Badiou, Oakeshott, kresťanská teológia

Z poľštiny preložil Karol Hollý

Ewa Domańska je poprednou predstaviteľkou súčasnej teórie histórie a žiačkou prof. J. Topolského. Vyučuje metodológiu histórie a teóriu a históriu historiografie na Historickom inštitúte Univerzity Adama Mickiewicza v Poznani. Od roku 2002 ako hosťujúca profesorka vedie semináre na Department of Anthropology na Stanfordskej univerzite (USA). Zaoberá sa súčasnou angloamerickou teóriou historiografie, traseológiou (teóriou stôp minulosti), porovnávacou teóriou sociálnych a humanitných vied a posthumanistikou. Je členkou redakčných rád viacerých významných vedeckých periodík (Storia della Storiografia, Historyka) a komisií (Program chair International Commission of Theory and History of Historiography).

Podrobnejšie pozri: http://www.staff.amu.edu.pl/~ewa/Domanska_kontakt.htm